

Tautosakos darbai 68, 2024, p. 206–213
ISSN 1392-2831 | eISSN 2783-6827
DOI: <https://doi.org/10.51554/TD.24.68.13>

Knyga ne apie laiškus

NERINGA BUTNORIŪTĖ

Vytauto Didžiojo universitetas

<https://ror.org/04y7eh037>

neringa.butnoriute@vdu.lt

<https://orcid.org/0009-0006-0939-9451>

Jonas ir Adolfas Mekai, Gyvenimo lai(š)kai, sudarytojas Kęstutis Pikūnas, Vilnius: Post Scriptum. Litera, 2019, 159 / 320 p., ISBN 978-609-95853-4-5

Jono ir Adolfo Mekų *Gyvenimo lai(š)kuose* pirmą kartą viešinamos brolių rašytų laiškų, siųstų į Lietuvą 1957–1995 m.¹, faksimilės. 2019 m. pasirodęs leidinys tapo Metų knyga Publicistikos ir dokumentikos kategorijoje, taip pat Baltijos knygos meno konkurse buvo įvertintas kaip gražiausia Lietuvos knyga, 2021 m. išverstas į prancūzų ir anglų kalbas. Knyga išsiskiria dėmesiu skaitymo patirčiai. Kad rašomąja mašinėle surinktas, ranka pasirašytas laiškas motinai „pasiektų“ skaitytoją, kiekvieną dvilapį su laišku tenka senamadiškai prapjauti specialiai pridėtais popieriniais rėžtukais. Taip pateikiama privati sūnų korespondencija primena praeities relikvą, apeliuoja į intymią patirtį, iš kurios tikimasi tikrumo, asmeniškumo. Simpatiškas dizaino sprendimas derina du tikslus: primena klasikinį voke siunčiamą laišką, taip pat siekia aktualizuoti knygos turinį ne tiek tyrėjams, kiek plačiajai publikai. Tai paveikia knygos koncepciją, todėl ją prasminga aptarti detaliau.

Received: 14/10/2024. **Accepted:** 18/10/2024

Copyright © Neringa Butnoriūtė, 2024. Published by the Institute of Lithuanian Literature and Folklore Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

.....
1 Aptardama laiškų knygą esu linkusi manyti, kad pagrindinį brolių Mekų laiškų korpusą sudaro 1957–1988 m. rašyti laiškai. Tuo metu susirašinėta intensyviausiai, o paskutinis 1995 m. A. Meko laiškas Semeniškius pasiekė po septynerių metų pauzės – juo siekta formaliai priminti apie save, palaikyti kontaktą.

Parengti *Gyvenimo lai(š)kus* paskatino du įvykiai. 2017 m. Semeniškių krašte vyko J. Meko 95-mečio minėjimas (nuo to laiko jo gimtąsias vietas sunykusiame Semeniškių kaime ženklina simboliniai akmenys). Tuo metu Biržų rajono savivaldybės Jurgio Bielinio biblioteka užmezgė kontaktą su J. Meku ir gavo dovanų Niujorko archyvų dalį. O 2019 m., jau rengiant dokumentinį leidinį, pasiekė žinia apie menininko mirtį. Tokiomis aplinkybėmis sudaromi proginiai leidiniai pasižymi lengva pompastika, būdinga stengiantis įprasminti garsaus žmogaus atminimą. Todėl knyga *Gyvenimo lai(š)kai* nesiriboja vien brolių Mekų korespondencija – ją paraleliai papildo kito brolio Petro Meko iš atminties atkurtas Semeniškių kaimo planas, atrinktos citatos iš anksčiau skelbtų J. Meko dienoraščių, eilėraščių apie Semeniškius, kitų asmenų liudijimai, o laiškai gausiai iliustruoti Mekų šeimynų nuotraukomis JAV ir sovietų Lietuvoje.

Svarbu pabrėžti, kad knygos autoriais nurodyti du broliai Mekai – Jonas (1922–2019) ir Adolfas (1925–2011). Laiškai atskleidžia jų santykį su šeimos aplinka, leidžia fiksuoti, kaip laikas, praleistas emigracijoje, paveikia laiško rašytojų kalbą, distancija – atmintį ir kaip skiriasi Vakarų didmiesčio ir lietuviško kaimo pasauliai. Reikšminga, kad abu broliai rašydavo motinai panašiai dažnai (laiškų Jono rašysena 53, o Adolfo – 45), kartais koordinuotai (iš maždaug 100 laiškų 11 pasirašyta drauge, neretai kalbama „mes“ vardu). Vis dėlto lietuviams mažiau pažįstamą Adolfą čia „jubiliejiškai“ užstoja brolio Jono metamas šešėlis. Dėl to netgi galėtume sakyti, kad *Gyvenimo lai(š)kus* sudaro dvejopa informacija – korespondencija ir J. Meko įvaizdžio sklaida. Recenzijoje skirsiu dėmesio abiem ypatumams.

Pradėkime nuo įvaizdžio. Sudarytojas K. Pikūnas teigia, kad knygoje „siektą pabėgti nuo asmenybės aukštino, tad joje sąmoningai neapžvelgiami jų asmeniniai pasiekimai, sukurti filmai ir gauti apdovanojimai“ (p. 11). Natūralu, kad tokia informacija nebūtų esminė. Tai lemia dokumentinės medžiagos pobūdis, nes J. ir A. Mekų laiškus reikėtų priskirti *paprastų laiškų* kategorijai. Susirašinėjimo su Semeniškių kaime likusia motina Elzbieta Mekiene ir su broliu P. Meku tikslas – palaikyti ryšį su nutolusiais artimaisiais (dalytis ar spręsti buitinius rūpesčius, informuoti, guosti, perduoti linkėjimus), komentuoti savo dabartį, o ne aptarti kultūros lauko rūpesčius. Vis dėlto skaitant *Gyvenimo lai(š)kus* kyla įspūdis, kad knygos koncepcijai tokio laiškų turinio *paprastumo* pasirodė mažoka. Laiškų faksimilės „pastiprinamos“ paraleliniu pasakojimu, kurio būdingiausia ypatybė – bendrų faktų atpasakojimas, paremtas citatomis iš kitų leidinių ir archyvinėmis fotografijomis (pavyzdžiui, cituojant J. Meko *Nervuotus dienoraščius* aptakiai nusakomos brolių emigracijos priežastys). Šalia pagrindinio šaltinio atskira chronologine seka J. ir A. Mekai trumpai pristatomi kaip šeimos nariai, todėl aprėpiamas laikotarpis iki 1957 m. – laiko, kai sūnūs pirmą kartą atsako į motinos laišką.

Rengiant šią atlasakojimo dalį neišvengta reveransų brolių karjeroms: primenamas jų bendradarbiavimas kuriant žurnalą *Žvilgsniai* ir filmavimo aikštelėse (p. 48–49, 54–57), rodoma, kaip J. Mekas ikoniškai su kamera „šienauja“ Lietuvos laukus, stovi prie „Hotel Chelsea“ su *Film Culture* numeriu rankose, atidaro Antologijos kino archyvą (p. 77). Ilgainiui šią liniją tęsia vien J. Mekas: skelbiami apsilankymą sovietinėje Lietuvoje fiksavę kadrai, kuriuose jis atsiduria tarp Lietuvos kultūros veikėjų (pavyzdžiui, šalia Juozo Miltinio), oficialus vizitas Meno darbuotojų rūmuose. Tokia informacija ne tik kamšo konteksto spragas ir primena, kas yra Mekų šeima, bet ir, nesileidžiant į biografijos faktus, sufleruoja apie garsenybės statusą. Ko gero, tai nulėmė orientaciją į skaitytoją, įsivaizduojamą kaip įvairialypį būtent J. Meko gerbėją. Nepraleidžiama progos leisti pačiam J. Mekui pafliртуoti su adresatais: tarp laiškų ir nuotraukų įsiterpia prasmingi jo pamąstymai (pavyzdžiui, knygą pradeda žodžiai „Pasidaryti mažesniai reikia daug laiko“), keli eilėraščiai apie Semeniškius, o pabaigoje netgi pateikiami 2017 m. filmininko ranka rašyti linkėjimai biržiečiams.

Sudarytojų dėmesys paraleliniams elementams atrodo prieštarinčiai. Papildomas pasakojimas apie J. ir A. Mekus taip pat žadina nostalgiją praeičiai, lydimą egzotizavimo ir sentimentalumo. Tokios nostalgijos šaltiniu tampa ne tiek laiškų turinys, kiek iš anksto žinomas kontekstas, susijęs su lietuviškuoju J. Meko įvaizdžiu. Jo sudedamąsias dalis literatūrologas Rimantas Kmita yra apibūdinęs taip: „‘ūkininko vaikas’, skrybėlė, ožkos sūris, *Fluxus*, J. Mačiūnas, J. Lennonas, Y. Ono, S. Dali, gėlių vaikų dvasia ir visoks purkštavimas prieš civilizaciją“ (Kmita 2002: 138). Netekusi bet kokio fliuksiškumo, knyga palaiko tai, kas J. Meko įvaizdyje „lietuviškiausia“ – lyriškai naivaus, ant Vakarų vis paburbernančio ūkininkų vaiko, parašiusio poemą *Semeniškių idilės* ir šią vietą dokumentavusio filme „Prisiminimai iš kelionės į Lietuvą“ (*Reminiscences of a Journey to Lithuania*), figūrą.

Kad toks įvaizdis tebėra paveikus, liudija išangos žodį parašiusi Biržų rajono savivaldybės Jurgio Bielinio viešosios bibliotekos atstovė Indra Drevinskaitė, anot kurios, ši laiškų knyga – „tai ‘Semeniškių idilių’ tęsinys“ (p. 13). Laiškus lydintį tekstą parašyti leista ir kino režisieriui Andriui Stoniui, nors jis tik pakartoja klišę, kad turinys „leidžia prisiliesti prie Jono Meko kūrybos ištakų“ (p. 15). Ko gero, kiekvienas, bent kiek labiau susipažinęs su abiejų Mekų kūrybine biografija ir knygoje skelbiamais laiškais, noriai padiskutuotų su tokio lygio teiginiais. Juk žinoma, kad *Semeniškių idilės* parašytos Kaselyje (Vokietija), išleistos 1948 m. (Lietuvą pasiekė 8-ajame dešimtmetyje), o 1958–1988 m. sutampa ne su ištakomis, o su jau įsibėgėjusia tarptautine brolių karjera. Išanginius lydimuosius tekstus vertėtų laikyti tikslingai parengtomis gairėmis, turinčiomis padėti geriau suvokti knygos sumanymą ir vertę. Tačiau *Gyvenimo lai(š)kų* atveju nutinka priešingai: regis, leidinio sudarytojas neskuba išnaudoti laiškų teikiamų galimybių, nes, kaip matysime, labiau rūpinasi pateikti sparčiau „perskaitomą“ vizualią informaciją.

Tačiau ką aktualizuoja laiškai? Pagrindinis J. ir A. Mekų susirašinėjimo tikslas – papasakoti, kas naujo, ir atiduoti pagarbą vaikus užauginusiai motinai. Jie atskleidžia, kad prigimtinės patirtys žmogui yra esminės: lygiai taip pat poetui Alfonsui Nykai-Niliūnui gimtojoje vietoje praleista vaikystė visam laikui įsirašo į atmintį (ypač akcentuojama krikščioniškų šeimos švenčių metu), virsta kūrybine medžiaga. Pavyzdžiui, A. Mekas motinai mini kuriamą filmą, kurio veiksmas turėtų vykti XIX a., bet

pradžioje filmos vienas aktorius turės keliauti apie visą pasaulį: jis pravažiuoja Australiją, Italiją, Afriką, Indiją ir kitas šalis. Tarp tų visų jo kelionių, aš parodysiu vieną vaizdą iš Semeniškių ir ant ekrano bus parašyta: SEMENIŠKIAI! Matai, aš niekuomet neužmiršiu mūsų gražaus kaimo. Ir kur aš tik galiu, ten savo kaimo vardą paminėsiu (1964 m. liepos 20 d., p. 60).

Tačiau reikšminga, kad nostalgiską santykį su nutolusiais Semeniškiais laiškuose ilgainiui pakoreguoja aptariama reali galimybė aplankyti Lietuvą, pasimatyti su giminėmis. Galima teigti, kad kelionės į Lietuvą galimybė – tai pagrindinis knygoje skelbiamų laiškų įvykis, aktyvaus susirašinėjimo laikotarpiu kulminaciją pasiekiantis du kartus: 1971 m., kai broliai su Adolfo žmona Pola Chapelle aplankė Semeniškius, ir 1977 m., kai Jonas aplankė motiną ir pristatė savo šeimą. Šie įvykiai lemia kontakto palaikymo dinamiką: laiškai fiksuoja lėtą eigą iki kelionių, gyvenimiškas aplinkybes (darbinį užimtumą ir grafiką, santuokas, vaikų gimimą, augimą), jų kulminaciją ir tai, kaip patirti įspūdžiai suteikia naujų impulsų susirašinėti (auga lūkesčiai vėl pasimatyti).

J. ir A. Mekų kelionių į Lietuvą svarbą pabrėžia knygos vizualioji dalis – apsilankymai buvo gausiai dokumentuoti (filmas, Algimanto Kunčiaus ir asmeninio archyvo nuotraukos, brolių žmonių įspūdžiai) ir panaudojami išsamiam paraleliniam pasakojimui palaikyti. Įdomu, kad nėra laiškų, kuriuose būtų reflektuojami kelionių atsiminimai (dalis galėjo ir neišlikti, nes numeracija atskleidžia, kad trūksta laiškų, rašytų tarp 1971 ir 1972 metų). Todėl dar įtartiniau suskamba, kai pagalbiniai šaltiniai turi kompensuoti šių įvykių reikšmę. Pavyzdžiui, knygos pabaigoje dirbtinai kuriama kulminacija: išryškinama dar iki kelionės į Lietuvą, 1962 m., laiške užrašyta J. Meko frazė „Mūsų geriausi prisiminimai tebėra iš Semeniškių, kai buvom visi kartu“, o šalia pateikiama 1986 m. nuotrauka, kurioje pozuoja pagausėjusios abiejų brolių šeimynos (p. 148–149). Savaiame tai nekeltų jokių klausimų, jei prieš tai nebūtų įterptas 1977 m. darytas devyniasdešimtmetės E. Mekienės portretas, sodybos liepų alėja, gimtinės laukai ir raudą primenantis J. Meko eilėraštis „Motina“ (p. 144–147). Chronologiniu požiūriu eklektiška sąsaja įtvirtina tradicinės šeimos reikšmę, sukuria asociaciją su liaudies dainose sutinkamos motinos, dažnai

vaizduojamos kaip „laukianti sengalvėlė“, vaizdiniu. Tačiau kiek jis adekvatus, jei žinome, kad abu Mekai nebuvo vieninteliai vaikai, kad Mekų giminė platesnė (tik jos dėka ir išliko knygoje skelbiami laišakai)? Knygoje negirdime motinos balso – nieko nesužinome apie šios moters būdą, bendravimą, išsilavinimą. Juolab tokios nuotraukos siejamos ignoruojant laiškų rašymo kontekstą: jos įterpiamos tarp chronologiškai knygoje pateikiamų laiškų kitomis temomis, šiuo atveju su jais disonuojančio autentiško dalykinio J. Meko susirašinėjimo su broliu Petru apie šio atvykimą į Ameriką. Todėl du „pasakojimai“ – autentiškas laiškų ir dirbtinis biografiją „atliekantis“ vaizdų ir citatų koliažas – nuolat susikerta.

Kūrinių, kuriuose santykis su gimtąja vieta būtų sąmoningai išnaudojamas, turime ir daugiau. Pavyzdžiui, menininko Stasio Eidrigevičiaus *Giedanti gaidžio galva* (dizainerė Sigutė Chlebinskaitė, 2017) dažnai pristatoma kaip poema apie gimtuosius Lepšius, tačiau knygą sudaro ne vien poemos tekstas – ji dar įgarsinama tarmiškai, šalia pateikiama galerija menininkui sentimentalią vertę turinčių elementų (žemės planų dokumentai, paveldėtų daiktų nuotraukos). Dėl efektingos visumos poema neveikia atskirai nuo sukurto konteksto, leidžiančio *Giedančių gaidžio galvą* skaityti daugiaprasmiškai – kaip testamentą gimtinei, himną vaikystei ir sūnaus paklydėlio istoriją. Biografijos turinio teikiamas galimybes S. Eidrigevičius panaudojo siekdamas aktualizuoti kultūrinį ir konservacinį vertybinį santykį, apeliavo į XX a. Lietuvos vaizdinį – į jį įtraukė gyvensenos reliktus, aprašė motinos pamaldumą, tekstą užrašė intymiu šeimos registru, tarmiškai, sumaniai reflektavo savo kaip menininko vaidmenį.

Sudarant *Gyvenimo lai(š)kus* panašiai elgiamasi su Semeniškių simbolika: interpretuoti gimtinės reikšmę skatina A. ir J. Mekų privačiai korespondencijai su motina nesvetimas ilgesys, namų kategorija, kultūriškai įkrauta ir patogia norint palaikyti išankstinius stereotipus, susijusius su gimta tėviškės žeme. Išvien su vizualiąja informacija skleidžiasi viešojoje erdvėje populiarėjančios metamodernizmo tendencijos, kuriomis siekiama į susvetimėjusį kultūros diskursą įnešti daugiau tikrumo, jautrumo. Paradoksalu, kad tai atlieka ne privati Mekų korespondencija, o faksimilių teikiamas senovinio laiško skaitymo pojūtis ir J. Meko kaip nesusi-reikšminusio, duoklę namams atiduodančio asmens įvaizdis. Tačiau tokia sąsaja čia atrodo paradoksaliai perteklinė, nes sukurtas vaizdinys, kitaip nei sociopolitinių aplinkybių paženklinti laišakai, nutolsta nuo aptariamų realiųjų ir iš principo palaiko vertybiškai vienaprasmišią simbolinį santykį su objektu.

Būtent vertybiniai inkliuzai ir glumina, nes J. ir A. Mekų laiškų turinio specifiką lemia ne tik juos emociškai siejantys namai, bet ir atstumas tarp kapitalistinės ir sovietinės realybės, tarp miesto ir kaimo pasaulių, sūnų padėtis šeimos hierarchijoje. Kadangi šeimą išskyrė Antrasis pasaulinis karas, ilgam už informacinės uždangos likusiai motinai nuolat bandoma nupasakoti, kas vyko ir vyksta sūnų gyvenime, ir

tai atliekama orientuojantis į adresatę – rašant kuo paprastesne kalba. Pavyzdžiui, Adolfas kelis kartus retoriškai svarsto apie lemtingų 1944 m. įvykių aplinkybes (prisimena, kaip išvyko iš namų su lašinių paltimi po pažasčia, retoriškai klausia, kas nutiko su galimai nelegaliomis knygomis dėdės palėpėje). Laiškuose J. ir A. Mekai išlieka kuklūs savo darbų vertintojai, tačiau iš korespondencijos žinoma, kad bent dešimtmetį, kai jų karjera klostėsi itin gerai, į sovietinę Lietuvą įjėdu nuolat siuntė straipsnių iškarpas ir žurnalus, net knygų egzempliorius (tik neaišku, ar sėkmingai), pasakojo apie numatomų kelionių po pasaulį planus.

Dėl to įdomiau stebėti, kaip nostalginis santykis susiduria su politine realybe. Šiuo aspektu laiškų turinys dvejopas: tai ne tik kelionė namų link, bet ir su šiais įvykiais susijęs savotiškas adresantų politinis blaivėjimas. Vienaip kalbama apie „prarastą laiką“ iki 1971 m. apsilankymo Semeniškiuose, kitaip – apie „atrastą laiką“, prasidedantį geriau susipažinus su okupuotos Lietuvos situacija. Skaitant *Gyvenimo lai(š)kus* sukrečia, kad egzilyje atsidūrusio žmogaus nepasiekia realios žinios apie padėtį tėvynėje ir tikrovė suvokiama lyg per atminties filtrą – tokia, kokia buvo išsaugota. Štai kaimo butis laikoma išlikusia tokia pat kaip iki okupacijos (šeimos Velykų papročiai, laiškas Nr. 7), o J. Mekas nuo pirmo iki paskutinio laiško kapitalistinę pasaulėjautą vertina neigiamai, komunizmą kurį laiką mato kaip jo alternatyvą. Tokius vertinimus iki kelionės Lietuvon lemia kritiškas požiūris į Antano Smetonos valdymą, veikiausiai atitinkantis dalies visuomenės tarpukariu vyravusias nuotaikas. Pagerėjus materialinei padėčiai ir apsilankius Lietuvoje, žodynas keičiasi. Pavyzdžiui, 1988 m. J. Mekas daug atviriau rašo apie dingusį siuntinį, įvardija priežastis: „Kažkas Maskvoj nutarė, atplėšęs, kad vaikams jau ir taip perdaug batukų Lietuvėlėj, tai kam jiems dar daugiau jų siųsti, ir tuo labiau, kad šitie batukai yra kapitalistiniai!“ (1988-06-22, Nr. 109). Iš laikų galima sužinoti, kad sulaikytų siuntinių būta, bet dalis sėkmingai keliaudavo per vandenyną: keistasi lietuviška korespondencija (pavyzdžiui, laiškas Nr. 10; 1962-01-24, Nr. 30; 1988-06-22, Nr. 109), gana sėkmingai siūsta medžiagų drabužiams, apavo.

Korespondencija, skirta motinai, suteikia informacijos apie XX a. laiško modelį, jo etiketą, paryškinamą išskirtinio adresatės statuso. Daugeliu atvejų laiškais siekta išreikšti pagarbą tėvams, ir tai dažnai atrodė reikšmingiau, nei iškelti save ar nukrypti į asmeniškumus. Pavyzdžiui:

Mes daug metų sugaišom besimokindami anglų kalbą. Tai nebuvo labai lengva. Bet mes buvom vistiek greitesni, negu kiti lietuviai kurie čia gyvena. Mes buvom laimingesni, kad daugiau atminties iš savo Tatas ir iš tavęs gavom. Už viską mes tiktai tau turim ačiū sakyti (J. Meko laiškas, 1959 m. liepos 1 d., Nr. 11).

J. Meko laiškuose kartojasi panašios frazės, dažna šmaikšti hiperbolė, tačiau esminis akcentas nekinta: teigiama, kad J. ir A. Mekai užaugo dori, yra gerbiami,

nes gerąsias charakterio savybes perėmė iš namų aplinkos. Atskleidžiamas savotiškai hierarchinis ryšys – dėmesys ir pagarba vyresniajam, nuolankumas, kai kuriais atvejais tampantis ir esminiu laiško turiniu.

Kitas minėtinas aspektas: sūnūs kvestionuoja tradicinės šeimos modelį. *Gyvenimo lai(š)kuose* nėra motinos laiškų, tačiau iš atsakymų jai sužinoma, kad dažniausiai teirautasi apie vaikų sveikatą ir šeiminių padėčių. Todėl dalyje laiškų aptariama būtinybė sudaryti santuoką, nes abu broliai 6-ajame dešimtmetyje buvo kone senberniai (pavyzdžiui: „Kaip žinai, nei Jonas nei aš dar nesiruošiam kurti šeimų. Mes abudu taip gerai sugyvenam kartu, kad žmonės galvoja kad mes apsiženyje kits kitą! Bet... ir mums ateis laikas ‘pamesti galvas’ ir sukurti šeimas. Bet dar nėra ko skubėti. Esam per daug nerimti“, A. Meko laiškas, 1959-03-31, Nr. 8). Sudėtinga emigranto padėtis ir pragyvenimo šaltiniu pasirinkta kūrybinė veikla neužtikrino ekonominio stabilumo, o nesant stabilumo kurti šeimas atrodė ne taip svarbu. Tai būdingiau kapitalistinės visuomenės sąrangai, dėl to jų nuostatos skyrėsi nuo kitų šeimos narių, gyvenančių Lietuvoje. A. Mekas iš pradžių dar užsimindavo turįs trumpalaikių susižavėjimo objektų, tačiau apskritai broliai nebuvo linkę atvirauti. Apie rimtus ketinimus, virtusius vedybomis, ar gimusius vaikus pranešdavo santūriai, artėjant faktui. Sukūrus šeimas sutuoktinės galėdavo tapti ir laiškų bendraautorėmis (A. Meko žmona Pola siunčia prieraišą; 1968-09-24, laiškas Nr. 53), J. Mekas pasirašo: „Tavo vaikas Jonas, Jonienė ir Onutė“ (1977-04-27, laiškas Nr. 86), o šeimyninio gyvenimo aspektai laiškuose ima dominuoti: keičiamasi receptais, augininių nutikimais, pasakojama, kaip augs vaikai.

Dėl šių *priežasčių Gyvenimo lai(š)kus* galime laikyti geru pavyzdžiu, atskleidžiančiu, kad neverta nureikšminti *paprasto* laiško paprastumo. Daug pavojingiau – manyti, kad jau žinome daugiau, nei jie praneša. Nors knygos objektas – anksčiau neskelbta dokumentika, o jo pateikimo idėja ambicinga, leidinio sudarymo principai palieka atsainumo įspūdį. Pirmiausia, lieka nutylėtos iki tol neskaitytų laiškų radimosi ir knygos sudarymo aplinkybės. Norisi klausti: kodėl laiškų knyga pradėdama 1957 m. – praėjus trylikai metų nuo brolių emigracijos fakto? Numeracija išduoda, kad skaitome ne visus brolių laiškus. Kokios aplinkybės tai lėmė? Kiek išliko brolių laiškuose minimų siųstų fotografijų, ar būtent jos pateiktos knygoje? Ar iliustruojant praeitį (pavyzdžiui, pateikiant tik J. Meko pradinės mokyklos baigimo pažymėjimą) naudotasi archyvo dalimi, kurią Jurgio Bielinio viešajai bibliotekai padovanojo J. Mekas? Kodėl knygoje pateikiami Polos Chapelle ir Hollis Melton atsiminimai iš kelionių į Lietuvą atrodo lyg sutrumpinti? *Gyvenimo lai(š)kuose* skelbiamos Mekus po Lietuvą lydėjusio A. Kunčiaus fotografijos – kažin, kaip tuos įvykius pamena amžininkai?

Sąrašą galima tęsti, tačiau vargu ar bus lengva ieškoti atsakymų. Knygoje faktų spragas nemotyvuotai užkamšo informacinis triukšmas. Štai dalį trūkstamos infor-

macijos kompensuoja ar iliustruoja kitose J. Meko dienoraščių knygose anksčiau skelbtos 1944–1949 m. nuotraukos, nors šalia pateikiama ir autentiškų abiejų brolių šeimyninių nuotraukų iš JAV, darytų laiškų rašymo metu. Vietoj objektyvių biografijos faktų dėliojama citatų mozaika iš anksčiau parengtų egodokumentikos šaltinių: cituojami neįvardijamo Algirdo Landsbergio atsiminimai, intarpai iš J. Meko dienoraščių, jo pamąstymai, o nuorodų į šaltinius apskritai nėra. Turbūt rengiant knygą susigundyta sukti lengviausiu keliu – neskyrus laiko dirbti su naujais korespondencijos šaltiniais, juos pristatyti, nuspręsta kuo patraukliau išdėstyti visumą pagal jau žinomus faktus, akcentuojant J. ir A. Mekų šeimos istoriją. Dėl to stinga labai svarbios grandies: vizualiai prabangiame foliante trūkumus užpildo kartojami faktai, susiję su Jonu, o ne mažiau svaria brolio Adolfo biografijos gija apmaudžiai nepasirūpinta – ji ne tik pateikta netolygiai, bet ir apskritai išslysta iš paralelinio pasakojimo kaip neatitinkanti brolio brėžiamos sentimentalumo linijos. Neskyrus deramos pagarbos jo atminimas lieka neįvertintas. Todėl būtų apgaulinga manyti, kad savo laiku skaitytojiškiausia ir vizualiai patraukliausia palaikyta knyga *Gyvenimo lai(š)kai* tokia tapo dėl profesionalaus parengimo.

LITERATŪRA

Kmita Rimantas 2002. „Poezija yra žodžio siela“, *Metai* 7, p. 138–141.